

Kenti yeniden okumak: Andy Merrifield'in Metromarksizm'i üzerine bir inceleme

Rethinking the city: A review of Andy Merrifield's Metromarxism

Osman ŐimŐek¹

¹PhD., İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Andy Merrifield'in kentsel süreçleri Marksist bir perspektifle ve biyografik bir anlatıyla ele aldığı Metromarksizm: Şehrin Marksist Bir Hikayesi adlı eserinin kapsamlı bir incelemesini sunmaktadır. Merrifield, kenti yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı ya da binalar bütünü olarak değil; sermaye birikim süreçlerinin ve sınıf mücadelesinin diyalektik bir sahası olarak kavramsallaştırmaktadır. Eser, Marx'tan Engels'e, Lefebvre'den Harvey'e uzanan geniş bir düşünsel yelpazeyi kentsel deneyimle bütünleştirerek, teoriyi sokağın ritmiyle bütünleştiren özgün bir 'romans' boyutu sunar. İnceleme kapsamında mekânın üretimi (production of space), gösteri toplumu (society of the spectacle), toplu tüketim (collective consumption) mekanizmaları, sermayenin mekânsal onarımı (spatial fix) ve kentsel estetik gibi temel izlekler, modern kentin gündelik yaşam deneyimi üzerinden detaylı biçimde analiz edilmektedir. Çalışma ayrıca, Batı-merkezli bakış açısı ve toplumsal cinsiyet perspektifinin eksikliği gibi eleştirel tartışmaları da odağına alarak kitabın çağdaş akademik literatürdeki konumunu ve güncelliğini titizlikle değerlendirmektedir. Sonuç olarak bu inceleme Metromarksizm'in günümüz kentsel toplumsal hareketleri, mekânsal adalet arayışı ve 'şehir hakkı (right to the city)' mücadelesi için sunduğu teorik imkânları, metodolojik sınırlılıkları ve kentsel politikaya dair dönüştürücü potansiyeli kapsamlı biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metromarksizm, Andy Merrifield, kent marksizmi, mekânın üretimi, şehir hakkı, kentleşme.

Abstract

This study presents a comprehensive review of Andy Merrifield's *Metromarxism: A History of the City*, in which he examines urban processes from a Marxist perspective and through a biographical narrative. Merrifield conceptualizes the city not merely as a physical settlement or a collection of buildings, but as a dialectical arena of capital accumulation and class struggle. The work integrates the theoretical legacies of Marx, Engels, Lefebvre, and Harvey with urban experience, offering an original "novelistic" dimension that combines theory with the rhythm of the streets. The review analyzes key themes such as the production of space, the society of the spectacle, mechanisms of mass consumption, the spatial repair of capital, and urban aesthetics through the lens of everyday urban life. The study also addresses critical issues, including the Western-centric perspective and the absence of gender analysis, situating the book within contemporary academic literature. Ultimately, this review aims to comprehensively highlight Metromarxism's theoretical contributions, methodological limitations, and transformative potential for contemporary urban social movements, spatial justice, and the "right to the city" struggle.

Keywords: Metromarxism, Andy Merrifield, urban marxism, production of space, right to the city, urbanization

Citation:

ŐimŐek, O. (2026). Kenti yeniden okumak: Andy Merrifield'in Metromarksizm'i üzerine bir inceleme. *İDEALKENT*, 51, e1911501.
<https://doi.org/10.31198/idealkent.1911501>

Open Access Statement:

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). This license permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original author(s) and the source are properly credited. The original publication in *İDEALKENT* must be cited in accordance with accepted academic practice.

Review Note:

Evaluated by Double-Blind Peer Review

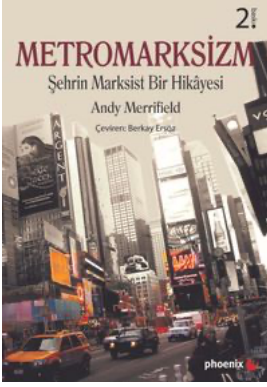
Ethics Reporting:

To report potential ethical concerns, contact: bilgi@idealkentdergisi.com

Similarity screening was conducted via intihal.net

Giriş

*Metromarksizm & Şehrin
Marksist Bir Hikâyesi*

Andy Merrifield

Çev: Nihal Ünver

*Ankara: Phoenix Yayı-
nevi, 2012, 408s.*

ISBN: 9786054657148

Metromarksizmin doğuşu

Andy Merrifield'in (2012) çalışması, 'Giriş' ve 'Sonsöz' bölümleri dışında toplam sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Eser; Karl Marx, Friedrich Engels, Walter Benjamin, Henri Lefebvre, Guy Debord, Manuel Castells, David Harvey ve Marshall Berman gibi önemli düşünürlerin kent teorisine katkılarını sırasıyla ele almaktadır.

Eserin giriş kısmında yazar, "bir Marksist olarak şehir üzerine ve bir şehir plancısı olarak Marksizm üzerine düşünmek, pek çok zorluk barındırır" diyerek çalışmanın temel gerilimine atıfta bulunur (Merrifield, 2012, s.13). İkili yönlü bu düşünmenin, Marksist şehir plancıları için birinden birini ihmal etme ya da her ikisini birden ele almaya çalışırken başarısız olma tehlikesi taşıdığını belirtir. Merrifield, Marksizm ile şehircilik arasındaki bu 'fırtınalı' ilişkiye dikkat çekerek her iki disiplinin birbirine şüpheyle yaklaştığını vurgular. Yazara göre, şehircilik anlayışları ya baskın Marksist yorumlarından dolayı reddedilmiş ya da Marksist kuramlar, kentsel dayanaklarından yoksun oldukları gerekçesiyle geçersiz sayılmıştır. Ancak bu aykırılık, seçilen düşünürleri sadece iyi birer şehirci yapmakla kalmamış, aynı zamanda onları 'daha yaratıcı Marksistler' haline getirmiştir (Merrifield, 2012, s.15).

Eserin metodolojik açıdan en dikkat çekici yönü, düşünürlerin sadece teorik katkılarını değil, hayat hikâyelerini ve fikir dünyalarını şekillendiren entelektüel etkileşimleri de sunmasıdır. Merrifield, bu sayede daha bütüncül ve anlaşılır bir portre çizer; temel amacı ise kapitalist şehirlere yönelik eleştirel

yaklaşımı zenginleştirmek ve Marksist kuramı yeniden canlandırmaktır. Yazarı bekleyen zorluk ise klasik Marksizm'in kent olgusuyla kurduğu mesafeli ilişkidir. Merrifield, Marksizm ile şehir arasındaki ilişkiyi 'sorunlu bir evliliğe' benzetir; bunun temel sebebi olarak Marx ve Engels'in kenti kapitalist üretim modelinin 'devinim yasaları' içinde nihai bir unsur olarak yeterince derinlemesine ele alınmamış olmasıdır (Merrifield, 2012, s. 18). Ayrıca o dönemdeki bazı Marksist isyanların "kent-karşıtı" eğilimler taşımasının, şehrin yanlış betimlenmesi sonucunda Marksizm'in teorik ufkuna zarar verdiğini ifade eder. Bu tartışma bağlamında Merrifield, devrimci pratiğin mekânsal yönelimini sorgulayarak Regis Debray'ın deneyimlerine değinir. Debray, Marksizm'in kırsaldan şehre doğru akan bir gerilla faaliyetine dönüşmesi gerektiğini savunarak devrimci pratiği yeniden 'devrimcileştirmeyi' hedeflemiştir (Merrifield, 2012, s.22). Ona göre şehir, devrimci ivmeyi frenleyen; Marksist yoldaşları yumuşatarak tüketime alıştıran ve giderek 'burjuvalaştırır' bir mekândır. Debray bu durumu: "Dağ burjuvaziyi proleterleştirir, şehir ise proleterleri burjuvalaştırır" sözüyle özetler (Merrifield, 2012, s.24). Böylece şehir, kimi devrimci perspektiflerde adeta bir 'devrimciler mezarlığı' olarak tasvir edilir. Ancak devrimci ideolojinin yayılması şehirde örgütlenmeyi gerektirir; bu durum, söz konusu yaklaşım açısından önemli bir stratejik açmaz doğurur.

Merrifield bu açmazı daha geniş bir kuramsal çerçeveye yerleştirerek Antonio Gramsci'nin kent ve taşra arasındaki ilişkisine dair analizlerine yönelir. Gramsci, kent ve kır arasındaki ilişkinin basit bir karşıtlık üzerinden okunamayacağını savunur ve bu bağlamda 'organik aydınlar' ulusal-halksal bir kolektif irade inşa etme görevi yükler (Merrifield, 2012, s.28). Bu yaklaşım, mekânsal ayrımların yalnızca ekonomik değil aynı zamanda kültürel ve ideolojik boyutlara da sahip olduğunu gösterir. Merrifield ayrıca Chicago Okulu'nun kenti bir 'kansere' ya da 'kriz mekânı' olarak tasvir eden eleştirel yaklaşımlarına da değinerek şehir üzerine düşünmenin farklı epistemolojik hatlarını ortaya koyar.

Eserin toplumsal cinsiyet boyutuna değinen Merrifield, Rosa Luxemburg ve Jane Jacobs gibi

figürlerin önemine dikkat çeker. Her ne kadar çalışmasının anlatı dili büyük ölçüde ‘erkeklerin hikâyesi ve deneyimi’ üzerinden ilerlese de yazar, bu anlatının daha geniş bir toplumsal deneyimi kapsadığını vurgular. Giriş bölümünün sonunda ise eleştirel şehircilik ile eleştirel olmayan şehircilik arasındaki ayrımı belirginleştirir. Merrifield’e göre eleştirel şehircilik kent karşıtı bir duyarlılık taşıırken; eleştirel olmayan şehircilik daha çok pozitivist ve niceliksel yaklaşımlara dayanır. Bu noktada yazar, kendi çalışmasının teorik temelini ‘diyalektik şehir’ ve ‘kentsel diyalektik’ kavramlarının oluşturduğunu belirtir (Merrifield, 2012, s.32). Son olarak, ilk iki bölümün düşünürleri Marx ve Engels, her ne kadar ayrı başlıklar altında ele alınsa da aralarındaki kuramsal ortaklık nedeniyle bir bütün olarak değerlendirilmiş ve Marksist şehir teorisinin temellerini oluşturacak biçimde kurgulanmıştır. Bu yaklaşım, her iki düşünürün çalışmalarının birbirini tamamlayan bir külliyat olarak okunmasını zorunlu kılmakta ve ilerleyen bölümlerde tartışılacak olan argümanların zeminini güçlendirmektedir.

1. Karl Marx: Akla yatkın algılarla metalar ve şehirler

Andy Merrifield, bu bölümde öncelikle Karl Marx’ın entelektüel biyografisine odaklanarak onun düşünsel gelişim sürecini analiz eder. Marx’ın düşüncesinin şekillenmesinde özellikle Hegel’in diyalektik yönteminin belirleyici bir rol oynadığı vurgulanır. Merrifield’e göre Marx, Hegelci diyalektik idealist temelden kopararak onu materyalist bir zemine yerleştirmiş ve toplumsal gerçekliğin açıklanmasında yeni bir teorik perspektif geliştirmiştir. Yazar, Marx üzerindeki Hegelci etkinin yanı sıra Ludwig Feuerbach’ın materyalist eleştirisinin de önemli bir rol oynadığını belirterek Marx’ın bu iki düşünsel mirası nasıl dönüştürdüğünü ayrıntılı biçimde ele alır (Merrifield, 2012).

Marx’ın entelektüel gelişiminin erken dönemini anlamak için Merrifield, Henri Lefebvre’nin yorumlarına başvurur. Lefebvre’ye (2014) göre genç Marx’ın yazıları hem son derece zengin hem de henüz tam anlamıyla sistematikleşmemiş bir

düşünsel içerik taşımaktadır: “Kaçınılması gereken yanlış, hatalı tercih, Marx’ın önceki yazılarını abartmak ya da küçümsemektir... Erken dönem yazıları zenginlikler içermektedir, ama bunlar hâlâ karışık, yeterince deşilmemiş, hemen hemen hiç işlenmemiş zenginliklerdir” (akt. Merrifield, 2012, s.38). Bu dönemde Marx, insan doğasına ilişkin daha idealist ve hümanist bir perspektife sahiptir. Sosyalizmi insanın özgürleşmesi ve mutluluğunun temeli olarak görürken, kapitalist toplumun yarattığı maddi ve manevi yoksunlukları sorgulamaya başlar. Merrifield’e göre Marx, burjuva toplumunun yarattığı yanlışları eleştirirken gerçek zenginliğin parayla değil, insanın kendi ihtiyaçları ve toplumsal ilişkileriyle bağlantılı olduğunu vurgular. Paranın egemenliği arttıkça insanın bağımlılığı ve umutsuzluğu da aynı ölçüde artmaktadır (Merrifield, 2012, ss.39–40).

Bu eleştirel perspektif, Marx’ın ‘yabancılaşmış emek (alienated labor)’ analizinde daha sistematik bir biçim kazanır. Marx (1959), kapitalizmin rasyonel görünen fakat özünde akıldışı bir yapıya sahip olduğunu gösterir. İşçiler, ürettikleri zenginlik arttıkça daha fazla yoksullaşır; nesnelere dünyası değer kazandıkça insan dünyası değersizleşir. Merrifield’in vurguladığı üzere bu süreç yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda varoluşsal bir yabancılaşmayı da içerir. İşçi, emeği üzerindeki denetimini kaybettikçe kendi iç dünyasından uzaklaşır; böylece insanın kendisiyle kurduğu ilişki zayıflar (akt. Merrifield, 2012, s.48).

Merrifield bu noktada Marx’ın düşüncesindeki önemli kırılmalardan birine dikkat çekerek ‘Felsefeyi Bir Kenara Bırakmak’ başlığı altında *Feuerbach Üzerine Tezler*’i tartışır. İlk tezde materyalizmin temel kusuru olarak gerçekliğin pratik-duyumsal bir faaliyet olarak değil, yalnızca bir ‘nesne’ olarak kavranması eleştirilir. İkinci tezde ise hakikatin teorik spekülasyonla değil, insanın pratik faaliyetleri aracılığıyla kanıtlanabileceği vurgulanır; bu nedenle filozofların dünyayı yalnızca yorumlamakla yetinen fildişi kulelerinden çıkmaları gerektiği belirtilir (Merrifield, 2012, s.52). Üçüncü tezde ise kaba materyalizmden uzaklaşarak ‘devrimci pratik’ kavramı ortaya konur. İnsanlar dış dünyayı

dönüştürürken aynı zamanda kendilerini de dönüştürürler; böylece toplumsal değişim ile öznenin dönüşümü karşılıklı olarak birbirini üreten diyalektik bir süreç hâline gelir.

Bu teorik çerçeve, Marx ve Engels'in kapitalizm ile kentleşme arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarda daha somut bir biçim kazanır. İki düşünür, tarihsel materyalizmin temellerini attıkları *Alman İdeolojisi*'nde kentleşmenin dinamiklerini açıklarken 'iş bölümü' kavramını merkezi bir yere yerleştirirler (Merrifield, 2012). İş bölümünün gelişmesi yalnızca üretim ilişkilerini değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenmenin mekânsal biçimlerini de dönüştürür. Merrifield'e göre kentler; yönetim, belediye ve siyaset gibi kurumsal yapıları ortaya çıkarırken toplumu üretim araçlarına sahip olanlar ile olmayanlar biçiminde iki temel sınıfa ayırır. Böylece kent, kapitalist üretim ilişkilerinin yoğunlaştığı ve yeniden üretildiği bir toplumsal ve mekânsal örgütlenme alanı hâline gelir.

Merrifield, 'Kentleşen Kapital' başlığı altında Marx'ın düşüncesinin mekânla kesiştiği noktaları daha ayrıntılı biçimde tartışır. Marx'a göre şehirler, kapitalizmin dönüştürücü gücünün en yoğun biçimde hissedildiği alanlardır; burada 'katı olan her şey buharlaşır' ve geleneksel toplumsal bağlar çözülür. Bu süreçte bireyler, gerçek yaşam koşullarına ve toplumsal ilişkilerine daha 'ayık' bir biçimde bakmak zorunda kalırlar (Marx & Engels, 1848; akt. Merrifield, 2012, s.60). Burjuvazi kırı kent egemenliği altına alarak büyük nüfus kitlelerini kırsal hayatın 'aptallığından' kurtarmış görünse de tarımın kapitalistleşmesiyle birlikte kır işçisinin özerkliği büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte modern kentleşme süreci proletaryayı yoğunlaştırarak burjuvazinin 'kendi mezar kazıcılarını' üretmesine de zemin hazırlamaktadır.

Merrifield'e göre Marx ve Engels'in 1840'ların sonlarında kaleme aldıkları çalışmalar, kapitalist üretim biçiminin gelişimi ile kentlerin bu süreçteki rolünü anlamamıza önemli katkılar sunar. Her iki düşünür de kenti kapitalist üretim ilişkilerinin merkezinde yer alan bir mekân olarak ele alır ve metropolün diyalektik doğasına dikkat çeker. Marx'ın *Kapital*'de geliştirdiği 'meta fetişizmi' kavramı da bu bağlamda şehir Marksizminin önemli

analiz araçlarından biri hâline gelir (Marx, 1867/1990, s.163-165). Bununla birlikte Merrifield, Marx'ın kent üzerine kapsamlı ve sistematik bir analiz bırakmadığını; bu alandaki boşluğun büyük ölçüde Engels'in çalışmalarıyla doldurulduğunun altını çizer. (Merrifield, 2012, ss.49-50).

Sonuç olarak Marx'ın çalışmaları, kentleşme, kapitalizm ve insan emeği arasındaki diyalektik ilişkiyi anlamak için güçlü bir teorik zemin sunar. Bununla birlikte Marx, özellikle 1860'larda yoğunlaştığı ekonomik çözümlerle kent merkezli bir inceleme nesnesi olarak ele almaz; bu alanın ayrıntılı analizini büyük ölçüde Engels'e bırakır. Merrifield'in de belirttiği gibi kent Marksizmi'nin köklerini derinlemesine kavramak için Engels'in çalışmalarına yönelmek kaçınılmazdır. Bu nedenle yazar, Marx'ın bıraktığı teorik boşlukları Engels'in analizleriyle tamamlayarak Marksist şehir teorisinin gelişimini ortaya koymayı amaçlar (Merrifield, 2012, ss.51-52).

2. Friedrich Engels: İlk kent marksisti

Andy Merrifield, Friedrich Engels'in hayatını ve düşüncelerini incelerken onun Karl Marx ile olan sarsılmaz dostluğunu ve entelektüel iş birliğini temel bir eksen olarak belirler. Yazarın ifadesiyle Marx ve Engels, mükemmel bir diyalektik eşleşme ve birbirine zıt iki karakterin dinamik birliğidir (Merrifield, 2012, s.75). Bugün Marx'ın eserlerinin ve kuramının geniş kitlelere ulaşmasında Engels'in muazzam emeği ve sadakati hayati bir rol oynamıştır.

Engels'e göre şehirlerin uyanışında buhar makinesi ve pamuk işleme teknolojilerinin üretim üzerindeki denetimi ele geçirmesi belirleyici bir rol oynamıştır. Bu teknolojik sıçrama, el emeğine dayalı üretim biçimlerini modern sanayi üretimine dönüştürürken, geleneksel kentleri de devasa sanayi metropollerine dönüştürmüştür. Engels, sanayi devriminin yalnızca ekonomik bir dönüşüm olmadığını, aynı zamanda bir kent devrimini (urban revolution) de beraberinde getirdiğini vurgular. Hızla büyüyen fabrikalar, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan işçileri adeta birer mıknaş gibi

şehirlere çekmiş ve böylece modern kentlerin demografik yapısını köklü biçimde değiştirmiştir (Merrifield, 2012).

Merrifield'e göre Engels bu dönüşümü en çarpıcı biçimde *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı eserinde ortaya koyar. Engels'in Manchester sokaklarında yaptığı gözlemler, sanayi kentinin toplumsal gerçekliğini doğrudan deneyimlemesine imkân tanımıştır. Merrifield'in aktardığına göre Engels (2009), bu deneyimi 'korkunç fakat ihtişamlı bir manzara' olarak tanımlamış ve bu deneyim onun kapitalist üretim sisteminin işçi sınıfı üzerindeki etkilerini kavramasında belirleyici olmuştur (Merrifield, 2012, s. 58). Bu gözlemler Engels'in kent analizinde önemli bir sonuca ulaşmasını sağlar: İşçi sınıfının yaşadığı sefalet yalnızca yerel ya da geçici bir sorun değil; kapitalist üretim ilişkilerinin kent mekânında yarattığı yapısal bir düzenin sonucudur. Başka bir ifadeyle modern sanayi kenti, sınıfsal eşitsizlikleri yeniden üreten ve işçi sınıfını belirli mekânsal koşullar içinde yaşamaya zorlayan 'sınıf güdümlü bir çevre' olarak biçimlenmektedir.

Merrifield'e göre Engels, kapitalist kentleşmenin sonuçlarını değerlendirirken yalnızca kentin fiziksel büyüklüğüne ya da nüfus yoğunluğuna odaklanmaz; aynı zamanda bu süreçlerin arkasındaki toplumsal ilişkileri ve sınıfsal dinamikleri de analiz eder. Bu bağlamda Engels, Malthus'un aşırı nüfus teorisine eleştirel yaklaşarak toplumsal sorunların temelinde nüfus artışının değil, kaynakların eşitsiz ve adaletsiz dağılımının bulunduğunu savunur. Özellikle konut sorunu üzerinden küçük burjuva sosyalistleri ve sermaye sahiplerini eleştiren Engels, kentsel mekânın örgütlenme biçiminin işçi sınıfını denetim altında tutmaya hizmet ettiğini ileri sürer. Böylece kapitalist üretim tarzının kentsel mekân üzerindeki belirleyici etkilerini görünür kılar (Merrifield, 2012, ss. 60–61).

Engels, Marx'a kıyasla kent olgusuna daha fazla odaklanmış olsa da her iki düşünürün de modern kentin kültürel boyutlarına sınırlı ölçüde değindiği görülür. Engels'in analizleri büyük ölçüde kentin sokaklarından ve işçi sınıfının gündelik yaşam deneyimlerinden beslenir. Ancak bu gözlemler çoğunlukla yapısal ve teorik bir çerçevede ele alınır, kültürel dinamiklere yönelik ayrıntılı bir çözümleme

geliştirilmez. Buna karşın Merrifield, Engels'in kapitalist kentleşmenin yarattığı yıkıcı sonuçları erken dönemde fark ettiğini ve bu süreci yalnızca kaçınılması gereken bir olgu olarak değil, aynı zamanda sınıf mücadelesinin gerçekleştiği temel bir toplumsal sahne olarak değerlendirdiğini vurgular (Merrifield, 2012, ss. 63–64). Bu nedenle Engels için şehir, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki karşıt güçlerin görünür hâle geldiği, toplumsal ve ekonomik çatışmaların yoğunlaştığı merkezi bir mekân niteliği taşır. Sonuç olarak Engels'in çalışmaları, Marx ile birlikte modern kapitalist şehirlerin ve kentleşme süreçlerinin dinamiklerini anlamak açısından önemli bir teorik zemin sunar. Merrifield, Engels'i 'ilk kent Marksisti' olarak değerlendirirken onun şehirleri hem sosyal bir yapı hem de üretim ilişkilerinin mekânsal ifadesi olarak kavradığını belirtir. Bu yaklaşım, Marksist kent kuramının tarihsel ve teorik temelini oluşturmada belirleyici bir rol oynamıştır (Merrifield, 2012, ss.65–66).

3. Walter Benjamin: Dünyevi aydınlığın şehri

Andy Merrifield, Walter Benjamin'in zihinsel oluşum sürecini çarpıcı bir kıyaslama ile sunar: "Engels nasıl şehri Marksizm yoluyla keşfettiyse, Benjamin de Marksizm'i şehir yoluyla keşfetmiştir" (Merrifield, 2012, s.102). Benjamin'in bu keşif sürecindeki en önemli duraklardan biri ise Georg Simmel ile tanışmasıdır. Benjamin, Simmel'in metropol analizlerinden beslenerek para ekonomisi, bireysellik ve kapitalist modernite arasındaki karmaşık bağları araştırmaya koyulmuştur. Benjamin'in Marksizm ile kurduğu ilişkinin ve diyalektik çerçevesinin temelini büyük ölçüde Simmel'in kent üzerine düşünceleri oluşturur.

Simmel'in *Metropol ve Zihinsel Yaşam* adlı klasik makalesinde paranın metropoldeki psikolojik temelleri üzerine yaptığı analizleri, Benjamin'i derinden etkilemiştir. Simmel, metropolü hem yabancılaşmanın hem de özgürlük imkânlarının mekânı olarak analiz eder (Simmel, 1903/2003). Benjamin'in daha fazla yoğunlaştığı ikinci bölümde ise Simmel, bu yıkıcı güçlerin aynı zamanda bireysel ve kolektif özgürlükler için muazzam bir faaliyet alanı sunduğunu savunur. Bu nokta modernitenin

sahneye çıktığı yerdir; metropol hem çelişkilerin hem de potansiyel özgürlüklerin mekânıdır. Benjamin'in asıl ilgisini çeken ise tam olarak bu diyalektik çelişkilerdir (Merrifield, 2012, s.108).

Benjamin'in kuramsal çerçevesi Bloch ve Lukács'tan da beslenir. Sosyolojik temellerini Simmel'den alan Benjamin, Lukács vasıtasıyla Marksizm'e olan bağlılığını derinleştirmiştir. Lukács'ın 'şeyleşme' (nesneleştirme) kavramını meta yapısının merkezine yerleştirmesi, Benjamin için ufuk açıcı olmuştur. Lukács'a (1971) göre meta analizi, kapitalist toplumun tüm yaşam belirtilerinin merkezindeki yapısal bir problem olarak görülmelidir (akt. Merrifield, 2012, s.112). Benjamin, Lukács'ın öğretileriyle modern metropol deneyimini çok daha sistemli bir biçimde kavrayabilmiştir.

Benjamin, Napoli üzerine yazdığı denemelerde binaların ve toplumsal etkileşimin 'gözenekliliğini' dile getirir. Burada özel ve kamusal olan iç içe geçmiş, sokak rastlantısal bir 'kamusal sahneye' dönüşmüştür (Merrifield, 2012, s.115). Ayrıntılara olan tutkusuyla tanınan Benjamin (1999), gündelik hayatı ve sokağın dokusunu keşfetmeye çalışır. Sürrealistler gibi o da eski ve yeni şehrin dramını caddeler üzerinden okur ve caddeleri modernitenin 'uçuş kabini' ve 'kolektifin ikamet yeri' olarak tanımlar. Sürrealistlerden, metaların içindeki gizli devrimci potansiyeli ve imajların gücünü öğrenmiştir. *Pasajlar* adlı devasa çalışmasında caddeleri toplumun konutu olarak betimler: Bireyler kendi dört duvarı arasında nasıl yaşıyor ve öğreniyorsa kolektif de binaların dış duvarları arasında, yani sokaklarda yaşar ve düşünür (akt. Merrifield, 2012, s.120). Bu çerçevede Benjamin'in şehir okumasında sokak, yalnızca fiziksel bir geçiş alanı değil; kolektif hafızanın, toplumsal deneyimin ve modern yaşamın çelişkilerinin görünür hâle geldiği temel bir mekân olarak kavranır.

Sonuç olarak Benjamin, farklı düşünürlerin ve estetik akımların katkılarını ustaca sentezleyerek özgün bir kent kuramı inşa etme konusunda eşsiz bir yeteneğe sahiptir. Kapitalist modern kenti yalnızca ekonomik ve toplumsal ilişkiler bağlamında analiz etmekle kalmaz, aynı zamanda gündelik yaşamın deneyimsel ve estetik boyutlarını da

merkeze alır. Bu yaklaşımıyla Benjamin, kenti 'dünyevi bir aydınlanma' olarak değerlendirir; aynı zamanda onu 'ışığın sahici şehri' olarak kavrar. (Merrifield, 2012, s. 125).

4. Henri Lefebvre: Şehir devrimi

Andy Merrifield, bu bölümde Henri Lefebvre'in hayatı ve düşüncelerini aktarırken, onu aynı kuşakta yer alan Walter Benjamin ile karşılaştırmaktadır. Merrifield'e göre, Benjamin kuşkucu ve melankolik bir Alman düşünür iken, Lefebvre kendine güvenen, hayat dolu ve şakacı bir Fransız düşünürdür. Benjamin'in içe dönük, trajik ve Yahudi Marksizm'ine karşılık, Lefebvre'in Marksizm'i dışa dönük, katolik ve şenlikli bir karakter taşımaktadır. Bu karakter farklarına rağmen her iki düşünür de nesnelere (metaların) gizemine duydukları ilgi, sürrealizmden büyülenişleri ve Marksizm'i 'gündelik şehir meselesi' ekseninde somutlaştırma arzusu gibi pek çok ortak noktada buluşurlar. (Merrifield, 2012, ss.95-97).

Lefebvre, Marksizm'i daha az dogmatik ve daha mekânsal bir düzleme taşımayı, şehirleri ise daha romantik ve canlı bir biçimde kavramayı amaçlamıştır. Hegel'in 'mutsuz bilincini' yabancılaşma kavramına dönüştüren varoluşçu bir diyalektik geliştiren Lefebvre, Marksizm'i hiçbir zaman katı bir yasa olarak görmemiş; her zaman açık uçlu bir pratiği ve demokratik sosyalizmi savunmuştur (Merrifield, 2012, s.142).

Lefebvre'in kuramsal dönüşümünün merkezinde 'gündelik hayat' kavramı yer alır. Merrifield'e göre Lefebvre, Marx'ı bu noktada eleştirir: Marx gündelik hayatı arka plana itmiştir; oysa Lefebvre'e göre Marx'ın öğretileri bizzat bu alanın içinde temellenir. Modern kapitalizm artık yalnızca fabrikalarda sömürü yapmaz; medya, reklam ve bürokrasi aracılığıyla gündelik hayatın en derinlerine, boş vakitlere hatta üreme alanlarına sızar. Lefebvre'e göre bireyler, nasıl giyineceklerinden evlerini nasıl dekore edeceklerine kadar bütünüyle programlanmış bir yaşamın içindedirler (Merrifield, 2012, s.148). Lefebvre, Marx'ın meta fetişizmi analizini

sokağın sıradanlığına uyarlayarak 'en acayip şeylerin aynı zamanda en gündelik şeyler olduğunu' vurgular.

1968 olaylarının ardından Lefebvre (2004), Marksist literatüre 'kent devrimi' kavramını kazandırmıştır. Bu dönemde kapitalizmin krizlerini nasıl aştığını sorgulayan düşünür, sistemin kendini yalnızca üretim süreci üzerinden değil, aynı zamanda mekân üretimi aracılığıyla da yeniden ürettiğini saptar. Artı-değer artık yalnızca sanayi sermayesinin 'birinci devresi (primary circuit of capital)' üzerinden değil, gayrimenkul ve altyapı yatırımlarını içeren 'ikincil sermaye devresi (secondary circuit of capital)' üzerinden de üretilmektedir (akt. Merrifield, 2012, s. 155). Böylece sermaye, imalat üretiminden kentsel mekân üretimine kayar; bu süreç, kapitalizmin kâr krizlerini mekânın metalaştırılması yoluyla aşmasını mümkün kılar.

Lefebvre'e göre mekân, durağan bir alan değil; aksine canlı, üretilen ve sürekli bir mücadele alanı olarak tezahür eder. Yazar, mekânın bu dinamik yapısını üçlü bir diyalektik (triyalektik) çerçevesinde ele alır: İlki, planlamacılar, mimarlar ve teknokratlar tarafından egemen üretim ilişkilerine uygun şekilde kurgulanan 'mekânın temsilleri' (tasarlanmış mekân); ikincisi, gündelik hayatın deneyimlerini, toplumsal direnci ve yaratıcı pratikleri barındıran 'temsil mekânları' (yaşanan mekân); üçüncüsü ise bireylerin mekânı hissetme ve kullanma pratiklerini kapsayan 'algılanan mekân'dır (Merrifield, 2012, s.162). Bu üçlü kavrayış, mekânın yalnızca fiziksel bir yapı olmadığını, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve egemenlik mücadelelerinin iç içe geçtiği bir süreç olduğunu kanıtlar. Lefebvre'in bu yaklaşımı, uzmanların teknik jargonuyla dayatılan egemen mekân kurgusuna karşı; mekânın işgali ve toplumsal hareketlerin yaratıcı pratikleri aracılığıyla direnç göstermenin teorik ve eylemsel zeminini hazırlar.

Sonuç olarak Lefebvre, Marksizm'in geleneksel olarak ikincilleştirdiği ya da göz ardı ettiği gündelik olanı ve mekânsal olanı kuramın merkezine yerleştirerek, kapitalizmin modern görünümünü deşifre etmiş ve kent kuramını devrimci bir perspektifle yeniden inşa etmiştir. Lefebvre'in bu özgün yaklaşımı, Benjamin'in sokak ve gündelik

hayat odaklı estetik-politik bakışı ile Engels'in kapitalist kentteki barınma ve sınıf ayrışması eleştirisini teorik bir üst çerçevede bütünleştirir. Böylelikle Marksist şehir kuramı, sadece ekonomik bir analiz birimi olmaktan çıkarak tarihsel ve kavramsal derinliği genişlemiş bütüncül bir mekân teorisine dönüşür.

5. Guy Debord: Marx'ın ve Coca-cola'nın şehri

Andy Merrifield bu bölümü, Guy Debord'un yaşamı ve eylemiyle uyumlu şekilde 'Marx'ın ve Coca-Cola'nın Şehri' gibi ironik bir alt başlıkla sunar. 62 yıllık ömrü boyunca akademik bir kariyeri reddeden ve kendisini 'hiçbir şeyin doktoru' olarak tanımlayan Debord'un düşünceleri; bizzat deneyimlediği yıkım ve toplumsal bölünmelerle şekillenmiştir (Merrifield, 2012). Paris'in organik bir entelektüeli olan Debord, şehrine derin bir bağlılık duymasına rağmen 1970'lerden sonra Paris'in kentsel dönüşüm adı altında 'yağmalandığını' ve özgün yaşam biçiminin yerle bir edildiğini belirterek şehirden uzaklaşmıştır.

Guy Debord da tıpkı Benjamin gibi, Simmel'in metropol analizlerinden beslenmiş ancak o, şehrin yoksul ama bağımsız bir hayata imkân tanıyan o eski, organik dokusunun yitişine odaklanmıştır. Debord'un perspektifi, günümüz metropollerinde kentsel olanaklara erişimi kısıtlı olsa dahi kentin ışılıtlı imajına ve tüketim döngüsüne eklemlenen 'çalışan yoksulları' anlamak açısından kilit bir rol oynar (Merrifield, 2012, s.172). Bu noktada Debord, kenti sadece binalardan ibaret değil, bireyleri pasif birer izleyiciye dönüştüren bir 'gösteri mekânı' olarak tasvir ederek; Benjamin'in *flâneur*'ünün (aylak gezer) yerini, günümüzde kentin pırlıtlı altında kendi yabancılaşmasına hapsolmuş modern bireyin aldığı gösterir.

Hegelci Marksizm'i benimseyen Debord, özneliği ve sınıf bilincini devrimci proleter hareketin vazgeçilmez bileşenleri olarak görür. Lukács'ın 'şeyleşme (reification)' kavramı üzerinden, nesnelere dünyasının insan dünyası üzerindeki zafarını kent mekânına uyarlar. Debord'a (2006) göre kentsel özneliğin yabancılaşması ile şehir mekânının metalaştırılması arasında kopmaz bir

bağ vardır. Bu temel kaygı, onun başyapıtı olan *Gösteri Toplumu* eserini doğurmuştur. Debord bu eserinde, Marx'ın meta analizini yeni bir aşamaya taşıyarak, meta lojistiğinin gündelik hayatın en derinlerine nasıl nüfuz ettiğini kanıtlamaya çalışır (akt. Merrifield, 2012).

Marx'ın 'değer biçimi' analizi gibi, Debord'un 'gösteri biçimi' de tarihsel ve stratejik bir nitelik taşır. Gösteri toplumu ayrışmanın ve yabancılaşmanın aşırı şeyeleşmiş dünyasıdır; burada özneler sadece ürettikleri emeğe değil, kendi eylemlerine ve hatta birbirlerine dahi yabancılaşmıştır. Şeyeleşme süreci, düşünen öznenin yerini nesnenin almasıyla somutlaşır, meta dünyası evrenselleştikçe, bireylerin bilinci bu imajlar dünyası tarafından daha fazla zapt edilir. Debord'un ifadesiyle, "gösteri, paranın öteki yüzüdür; bütün metaların soyut genel eşdeğeridir" (Debord, 1967/2006). Bu noktada şehir, artık sadece binaların toplamı değil, sermayenin imajlar aracılığıyla kendini yeniden ürettiği ve toplumsal ilişkileri bu görsellik üzerinden kurguladığı devasa bir sahneye dönüşür.

Lefebvre meta biçimini gündelik hayatın dokusuyla ilişkilendirirken Debord, hem gündelik hayatın hem de soyut mekânın bizzat gösterinin birer sureti haline geldiğini ileri sürer. Ancak her iki düşünür de piyasa odaklı şehirciliğin, doğayı ve sahiciliği taklit eden 'sahte bir kırsal' yaratarak gerçek anlamdaki şehri yok ettiği konusunda hemfikirdir. Bu kentsel çölleşme karşısında devrimci öznenin asli görevi, "mekânı yaşanmış zamana boyun eğdirmektir." Debord'a göre yaşanmış zaman bireylerin sadece emeklerine değil, tüm tarihlerine ve potansiyellerine sahip çıkabilecekleri özgün olayları ve mekânları bizzat inşa etmeleridir (Merrifield, 2012, s.185). Böylece mekân, sermayenin birikim aracı olmaktan çıkarak hayatın özgürce kurgulandığı bir sahneye dönüşür.

Marx, işçinin ancak iş dışındaki zamanında (evinde) kendini özgür hissedebildiğini belirtirken; Debord bu tezi bir adım ileri taşıyarak modern işçilerin artık 'evlerinde bile evde olmadıklarını' savunur. Üretim ve yeniden üretim süreçleri 'değişim değeri' tarafından sömürgeleştirildiği için, bir za-

manlar 'sığınak' olan özel alan da artık gösteri tarafından işgal edilmiştir. Debord'un ifadesiyle, "gösteri, metanın toplumsal yaşamı bütünüyle işgal etmeye başladığı andır" (akt. Merrifield, 2012, s.190). Bu tespit, iş ve ev arasındaki sınırın sistem lehine tamamen silindiğine ve yabancılaşmanın mekânsal bir mutlakiyet kazandığına işaret eder.

Sonuç olarak Debord'un Marksist şehirciliği, Paris sokaklarına Marksist praksi ve romantik şiiri taşıyan özgün bir 'avarelik' ve özgürlük arayışıdır. Debord, meta fetişizmini sadece teorik bir mesele olarak değil, şiirsel bir kent devriminin önündeki en büyük engel olarak görmüş böylece Marksizm'i sadece bir ekonomi-politik eleştirisi olmaktan çıkarıp, bir kent yaşamı sanatı haline getiren öncü düşünürlerden biri olmuştur.

6. Manuel Castells: Althusser'in şehri ve toplumsal hareketler

Andy Merrifield bu bölümde Manuel Castells'in düşünsel evrimini, özellikle şehircilik yazınında bir kırılma noktası sayılan başyapıtı *Kent Sorunu* üzerinden analiz eder. Merrifield'a göre bu eser, 1970'lerin başında Marksist şehirciliğin daha sezgisel tarzından; radikal, bilimsel ve yapısalcı yeni bir tarzın doğuşuna işaret eder. Castells, Marksist külliyyatı özgün bir biçimde yeniden yorumlayarak dönemin en etkili kentsel kuramlarından birini inşa etmiştir (Merrifield, 2012).

Castells'in bilim anlayışı, Lefebvre'in 'metafiziksel' eğilimlerinden ve Debord'un 'şiirsel' iddialarından keskin bir biçimde ayrılır. Castells, Lefebvre'i "dünyanın işleyişine dair kesinlikten yoksun bir sanatçı" olarak tanımlayarak, onun teorisinin ampirik bir dayanaktan yoksun olduğunu savunur (Merrifield, 2012, s.195). Bu ölçülebilir ve pozitivist zemin arayışı, Castells'i Lefebvre'in 'hümanist' yaklaşımının karşısında konumlanan Louis Althusser'in 'yapısalcı' ve 'anti-hümanist' Marksizm'ine yöneltmiştir. Althusser'den devraldığı ideoloji ve yeniden üretim kavramlarını kent alanına uyarlayan Castells, kentsel çelişkileri sadece sermaye-emek karşıtlığına indirgemeyen, daha sistemik bir analiz geliştirir. Ona göre kentsel ideoloji, sınıfsal çatışmaları doğal çevre koşullarının bir sonucuymuş gibi sunarak asıl

toplumsal çelişkilerin üstünü örtmektedir (Merrifield, 2012, s.198).

Castells (2014), Lefebvre'in 'kent toplumu' te-zine de sert eleştiriler getirir. Ona göre bu söylem, "proletaryanın sonunun geldiğini söylemenin kibar bir yolu"dur. Castells için tarihin asıl motoru kent mücadelesi değil, sınıf mücadelesidir. Dolayısıyla siyaseti sadece gündelik yaşamın yabancılaşma-sına indirgemek büyük bir hatadır (Merrifield, 2012, s.202). Bu yapısalcı bakış, devlet tanımında da ken-dini gösterir: Devlet, kent planlamasını egemen sı-nırın mantığına göre kurgulanan hem pratik hem de ideolojik bir aygıt olarak kullanır. Bu noktada Cas-tells'in kente dair en özgün katkısı, kenti bir 'toplu tüketim' (kamusal hizmetler, konut, ulaşım) alanı olarak tanımlamasıdır. Kentsel toplumsal hareket-ler de tam bu noktada, toplu tüketim süreçlerindeki aksamalar üzerinden sistemin yapısal krizlerini açığa çıkaran yapılar olarak belirir (akt. Merrifield, 2012, s.205).

Zamanla Castells'in odağı, bilgi teknolojilerinin toplumsal ilerlemedeki belirleyici rolüne kaymıştır. Bu yaklaşımı nedeniyle 'teknolojik determinist' ol-makla eleştirilse de o, toplumsal sistemin ağlar ve teknolojiyle nasıl yeniden şekillendiğini analiz et-meyi sürdürmüştür. Hatta Castells, Marx'ın dünyayı değiştirmeye yönelik meşhur çağrısının aksine, ar-tık asıl görevin bu devasa teknolojik değişimleri 'yo-rumlamak' olduğunu ifade ederek post-Marksist bir çizgiye evrilmiştir (Merrifield, 2012). Özetle Mer-rifield'in sunduğu bu portre, Castells'in klasik Mark-sizm'in yapısalcı yorumundan başlayıp post-Mark-sizme uzanan dönüşümünü ve kent sosyolojisin-deki yapısalcı devrimini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

7. David Harvey: Kentleşmenin jeopolitiği

Andy Merrifield, David Harvey'in entelektüel yolcu-luğunun Manuel Castells ile benzer bir dönemde ra-dikalleştigiğine dikkat çeker. Castells'in *Kent Sorunu* ile Harvey'in *Sosyal Adalet ve Şehir* çalışmaları ya-kın tarihlerde yayımlanmış ve benzer devrimci me-sajlar taşımıştır. Ancak Harvey, Castells gibi Althus-

serci bir çizgiyi benimsemek yerine, kent Mark-sizm'i'ni Lefebvre'ye daha yakın bir insani duyarlı-lıkla ele almıştır (Merrifield, 2012).

Harvey'in kariyeri, liberal bir coğrafyacidan radi-kal bir Marksist'e evrilen derin bir epistemolojik ko-puş hikâyesidir. Bu dönüşüm ile Harvey, mekânı Marx'a, Marx'ı ise mekâna taşımış; böylece şehri coğrafi ve maddi koşullara göre düşünen gerçek bir 'devrimci şehircilik' anlayışı inşa etmiştir (Merrifi-eld, 2012, s.242). İki ana bölümden oluşan *Sosyal Adalet ve Şehir* eseri, bu dönüşümün bir sentezidir: İlk bölüm kente dair liberal formülasyonları sunar-ken ikinci bölüm bunlara Marksist bir antitez oluş-turur. Harvey burada kuramın ancak uygulama (praksis) yoluyla doğrulandığında gerçek bir değer kazanacağını vurgular.

Kentsel süreçleri analiz ederken Harvey, sınıf te-kelci rantı kavramını Marx'ın mutlak rant kuramı ile ilişkilendirir. Toprak sahipleri mekânı tekelleştire-rek sadece ekonomik değil, sınıfsal bir iktidar da ka-zanırlar. Harvey, spekülâtörlerin ve finans kurumla-rının etkileşimiyle kentsel mekânın nasıl katı yürekli bir rasyonellikle üretildiğini gözler önüne serer. Ar-tık sermaye birikimi sadece üretimden değil, mülki-yet ve toprak spekülasyonu yoluyla gerçekleş-mekte ve finansal sermaye kentsel dönüşümün te-mel kolaylaştırıcısı haline gelmektedir (Merrifield, 2012, s.251).

Harvey (1982), sermaye birikiminin doğası ge-reği sürekli bir aşırı birikim ve kârlılık bunalımıyla malul olduğunu savunarak bu yapısal krizlerin kent-sel mekân aracılığıyla nasıl ertelendiğini 'mekânsal onarım' kavramıyla açıklar. Üretim süreçlerinde sermaye fazlası birikip kâr oranları düştüğünde, ka-pitalizm bu atıl sermayeyi krizden kurtarmak için 'ikincil devre' adını verdiği yapıları çevreye (yollar, köprüler, toplu konutlar, barajlar) kanalizasyon eder. Bu süreçte sermaye, akışkan formundan çıkarak fizik-sel bir yapıya, yani betona ve altyapıya sabitlenir; böylece aşırı birikim krizi coğrafi bir genişleme ve kentsel inşa süreciyle geçici olarak onarılmış olur. Ancak bu durum kalıcı bir çözüm değil, yalnızca bir kriz ötelemesidir; zira sermaye bir süre sonra üze-rine inşa edildiği bu mekânsal sınırların da ötesine geçmek isteyecek ve birikimin devamı için kendi

inşa ettiği eski çevreleri yıkarak (yaratıcı yıkım-creative destruction) mekânı yeniden metalaştıracaktır. Sonuç olarak Harvey için kentleşme, sadece bir yerleşim biçimi değil, sermayenin kriz anlarında nefes almak için kullandığı devasa bir 'mekânsal supap' işlevi görür (akt. Merrifield, 2012, s.258).

Harvey, Marksist teorideki boşlukları mekân ve coğrafi genişleme üzerinden doldurmaya çalıştığı başyapıtı *Sermayenin Sınırları'nın* yanı sıra, *Postmodernliğin Durumu* adlı eserinde de oldukça özgün bir duruş sergiler. Birçok Marksist düşünürün aksine, postmodernizmi sadece kültürel bir sapma olarak görüp yok saymak yerine, bu olguyu kapitalizmin esnek birikim rejimine geçişle tetiklenen zaman-mekân sıkışması ile ilişkilendirir. Ona göre teknolojinin ve sermaye akışının hızlanması, mesafeleri anlamsızlaştırarak dünyanın 'üzerimize çöktüğü' hissini yaratmış ve bu durum postmodernitenin parçalı, istikrarsız ve imaj odaklı kültürel dokusunu doğurmuştur. Sonuç olarak Harvey için mekân, sınıf mücadelelerinin sadece üzerinde cereyan ettiği bir sahne değil, bu mücadelenin tam çekirdeği ve belirleyici unsurudur. Onun metropol diyalektiği, kentleşme dinamiklerinin sermaye birikim süreçlerinden ayrı düşünülmemeyeceğini; mekânın hem sermayenin krizlerini ötelemede hem de toplumsal yapının kökten dönüştürülmesinde etkin stratejik uğrak olduğunu kanıtlamaktadır.

8. Marshall Berman: Marksist bir kent romanı

Andy Merrifield, eserinin bu bölümünde Marshall Berman'ın entelektüel serüvenini, Marksizm temelli kent ve mekân düşünceleri üzerinden derinlikli bir perspektifle aktarır. Merrifield'a göre, Berman'da Marx'ın yansıması salt bir ekonomik analizden ziyade özgün bir varoluşsal sürece dayanır (Merrifield, 2012, s.215). Berman için Marksizm; paradokslar, zıtlıklar ve gerilimlerle örülü bir düşünsel alan bir bakıma piyasa nihilizminin yıkıcı girdabı içinde bireye 'dayanma gücü veren bir macera' niteliği taşır. Ona göre Marksizm, modern insanın -dört bir yandaki tanıdık dünya eriyip kaybolurken- bir dayanak bulmasına yardımcı olur ve insanların

birbirleriyle sahici bağlar kurmalarına ve kentsel kaosun ortasında 'ateşli bir özgürlüğü' keşfetmelerine olanak tanır (Merrifield, 2012, s. 218).

Berman, Marx üzerinden yürüttüğü özgürlük sorgulamaları sonucunda özgür kişiyi, toplumsal dayatmalardan sıyrılmış özgün kişi olarak yeniden tanımlar. Bu özgünlük teması, Bermanvari Marksizm diye nitelendirilebilecek çoğulcu bir kavram-sallaştırmanın temel taşıdır. Merrifield burada; Marksizm'in farklı zihinlerde ve farklı mekânlarda bıraktığı özgül izlere dikkat çekerek, Marx'tan sonra geliştirilen her yeni yorumun aslında yaşayan ve dönüşen bir 'Marksizmler' evreni yarattığını vurgular (Merrifield, 2012, ss.220-221).

Berman, modern hayatın temelinde yatan diyalektik açmazın izini sürerken Rousseau'yu bu paradoksu ilk dile getiren düşünürlerden biri olarak selamlar, zira onun düşünce dünyasında bu trajik gerilim, makine ile doğanın çatışmasını simgeleyen meşhur 'otobandaki ağaç' imgesiyle vücut bulur. Berman için 'makine ve otoban'; dışarıdan dayatılan, katı, zorlayıcı ve ruhsuz olan her şeyin simgesiyken 'ağaç', insanların yaşam enerjisini, doğallığını ve özgünlük kapasitesini temsil eden bir antiteze dönüşür (Berman, 1994; akt. Merrifield, 2012, s.224). Bu diyalektik gerilimi Walter Benjamin'in Marksist mistisizmini New York caddelerine taşıyarak yeniden yorumlayan Berman, çocukluğunun geçtiği Bronx üzerinden kapitalist modernitenin yaratıcı yıkım gücünü iliklerine kadar hisseder. Yazara göre, şehirdeki kapitalist gelişimin hızı ve zalimliği göz önüne alındığında asıl şaşırtıcı olan mimari mirasın yok edilmesi değil, bunca yıkıcı dönüşüme rağmen geriye halen bazı insani parçaların ve muhafaza edilen mekânların kalabilmiş olmasıdır (Merrifield, 2012, s.227).

Berman'a göre modernitenin 'katı olan her şeyin buharlaşması' diyalektiği, en belirgin biçimde kendi yaşam deneyiminin de geçtiği Bronx'ta görünür hale gelir. Bronx, onun kapitalist modernite ve kentleşmeyle doğrudan yüzleştiği somut bir mekândır. Modern kenti 'otoban dünyasının modernitesi' olarak tanımlayan Berman, modernliğin çoğu zaman sanıldığından daha çelişkili ve yıkıcı bir deneyim olduğunu vurgular. Bununla birlikte

Marksizm'i, eski şehrin kendiliğinden gelişen sokaklarıyla buluşturarak modernitenin hem yıkıcı hem de yaşamsal yönlerini birlikte düşünmeye çalışır. Bu bağlamda Marksizm, sokağın çeşitliliğini ve potansiyelini içeren muhalif bir dile, 'sokaktaki çığığa' dönüşür (Merrifield, 2012, s.229). Bu yaklaşım, kentsel yabancılaşmayı göz ardı etmeyen ancak şehirdeki canlılığı, samimiyeti ve kolektif yaşam imkânlarını yeniden görünür kılmaya çalışan bir perspektif sunar.

Berman'ın Marksist şehirçilik anlayışı bu anlamda yalnızca eleştirel bir tutumla sınırlı kalmaz aynı zamanda şehirdeki yaşam potansiyelini de görünür kılan bir yaklaşımdır. Ona göre şehirler, çoğu zaman muhalif ve tehditkâr görünebilir; ancak buna rağmen insan türü için canlılık, samimiyet ve doğal yaşam alanları barındırmaya devam eder (Merrifield, 2012, s.231). Berman, Marx'ın hâlâ her türlü neşe veren devrimin habercisi olduğuna inanır. Marx, baskı altında olmanın ne anlama geldiğini bilir ve hayatta kalabilmek için emeğini satmaya dayanan bu düzenin ötesinde bir dünya kurabilmek adına yeteneklerimizi yenilememiz gerektiğini hatırlatır (Merrifield, 2012, s.233). Berman ayrıca, birçok insanın sermaye sahipleriyle özdeşlik kurduğunu, ancak bu çıkar ilişkisinin geçiciliğini çoğu zaman fark edemediklerini savunur. Ona göre, diploması olmayan ve güvencesiz koşullarda çalışan işçilerin çevrelerindeki insanların da kendi sınıflarından olduğunu görmesi asıl gerçekliktir; örgütlerin ve örgütçülerin varlık nedeni de tam olarak bu gerçeğin fark edilmesini sağlamaktır (Merrifield, 2012, s.234).

Berman'ın Marksizm'in şehre yansımalarına dair yaklaşımı, bir umut kaynağından ziyade hem metinlerde hem de gündelik yaşamda deneyimlenen romantik bir yolculuk ve bir macera olarak şekillenir. Berman'a göre Marksizm, "gerçek hayattan farklı, neşeli, özgürleştirici; ancak aynı zamanda sorunlu, korkutucu ve tehlikeli" bir deneyimdir (Berman, 1994, s.120). Bu çerçevede Berman, modernitenin yarattığı özgürleşme imkânları ile beraberinde getirdiği gerilimler arasındaki diyalektik ilişkiye dikkat çeker. Son olarak, modern işçi sınıfını hâlâ sosyalizmin gelişimi açısından işlevsel bir aktör olarak gören Berman, entelektüellerin ancak

'kapitalin işaretlerini' 'sokaktaki işaretlerle' birlikte okuyabildikleri ölçüde sürece özgün bir katkı sunabileceğini savunur (Merrifield, 2012, s.235).

9. Metromarksizm'in sınırları: Eleştirel bir muhasebe

Andy Merrifield'in *Metromarksizm* adlı çalışması, Marksist kent kuramı geleneğini genişleten, Marx'tan Berman'a kadar tarihsel bir perspektifi birleşik bir düzlemde sunmayı amaçlayan kapsamlı bir kuramsal sentezdir. Bu bağlamda eser, 'şehir Marksizm'ini bir bütün olarak ele alması bakımından güçlü bir girişim sayılmakla birlikte alanyazında, bir dizi önemli eleştiriye de konu olmuştur.

İlk olarak, kitabın **kuramsal yoğunluğuna ilişkin birtakım eleştiriler yöneltilmektedir**. Merrifield'in Lefebvre'den Benjamin'e, Debord'dan Castells'e uzanan geniş kuramsal yelpazeyi tek bir anlatı içinde birleştirmesi, çalışmaya önemli bir teorik çeşitlilik kazandırmakla birlikte bazı eleştirmenler tarafından kavramsal yoğunluk ve analitik dağınıklık riski taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriye göre metin, kapsamlılığın getirisi olarak kavramlar arasında yeterince açıklık sağlamamakta; özellikle Lefebvre'in diyalektik mekân kuramı gibi soyut teorileri, fenomenoloji ya da ampirik veri bağlamında somutlaştırmakta zorlanmaktadır (Smith, 1996). Ayrıca kitabın genel eleştirileri arasında **teori-pratik dengesinin** zayıf kaldığı savunulmuştur. Merrifield, kuramsal bağlamda şehir Marksizmini zengin bir panorama olarak ortaya koyarken, bazı eleştirmenler bu çerçevenin kent planlaması, toplumsal politika ve örgütlü pratiklerle ilişkilendirilmesini yetersiz bulmuşlardır (Soja, 2000; Smith, 1996). Özellikle postmodern kent olguları karşısında Marksist teorinin esnekliğini tartışırken, dönüşen mekân-siyaset ilişkilerini açıklamada daha fazla ampirik ve yerel bağlam örnekleri gerektiği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, postmodern teorinin Marksist şehir kuramı ile nasıl uyumlandırılacağı konusu, Harvey ve Castells gibi düşünürlerin katkılarına rağmen tartışma alanı olarak kalmıştır. Bazı eleştiriler, Merrifield'in hem klasik Marksist analizi hem de postmodern eleştiriye birlikte sunma

çabasını takdir etmekle birlikte bu sentezin tutarlılık ve kavramsal netlik açısından hala geliştirilmesi gerektiğini belirtir.

Öte yandan eserin sunduğu kapsamlı biyografik ve teorik anlatıya rağmen, özellikle küresel kentleşme tartışmaları bağlamında bazı yapısal boşluklar barındırdığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin odağında yer alan ilk mesele, kitabın Batı-merkezli karakteridir. Merrifield, her ne kadar Marksist geleneğin ana damarını takip etse de Jennifer Robinson (2006) gibi eleştirmenlerin 'sıradan şehirler (ordinary cities)' olarak tanımladığı, Batı dışındaki metropollerin özgün deneyimlerini analizinin dışında bırakmıştır. Eleştirmenlere göre, sadece Paris, Londra veya New York eksenli bir deha okuması Mumbai, Sao Paulo veya Kahire gibi kentlerdeki enformel emek süreçlerini ve post-kolonyal mekân üretimini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Buna ek olarak, eserin kuramsal omurgasını oluşturan isimlerin tamamının erkek olması, feminist kent kuramcıları tarafından dikkate değer bir eksiklik olarak işaret edilmektedir. Merrifield giriş bölümünde bu duruma mahcup bir atıfta bulunsa da analiz süreci boyunca toplumsal cinsiyetin mekânsal üretimdeki rolü ikincil planda kalmıştır. Doreen Massey'in (1994) vurguladığı gibi, mekân sadece sınıfsal değil, aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş bir üretimdir. Merrifield'in 'metropol romansına' odaklanan anlatısının, ev içi emek ve toplumsal yeniden üretimin kentsel mekândaki görünmezliğini yeterince deşifre edemediği savunulur.

Merrifield'in üslubu da akademik çevrelerde ikiye bölünmüş bir yankı bulmuştur. Yazarın akıcı ve edebi dili bir yandan takdir toplarken, diğer yandan teorik romantizm suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Manuel Castells gibi daha 'sert' yapısalcıları savunan çevreler, Merrifield'in Marksizm'i bir tür 'kent şiiri' veya 'avarelik estetiği' olarak sunmasının, kapitalizmin katı matematiksel ve teknolojik işleyişini gölgeleyebileceğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, Debord'un gösteri analizinin veya Berman'ın modernite okumasının çok fazla 'kişisel bir anlatı' haline getirilmesi, sistemik

çözümlemenin nesnellğine zarar verdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Soja, 2000; Smith, 1996).

Son olarak, eserin siyasi strateji noktasındaki muğlaklığı önemli bir tartışma konusudur. Merrifield, kapitalist kenti deşifre etme konusunda muazzam bir başarı sergilese de Neil Brenner (2012) gibi 'eleştirel kent teorisi'nin güncel temsilcileriyle kıyaslandığında, somut bir kurumsal değişim veya örgütlenme modeli sunmak yerine 'kent devrimi' kavramını daha çok felsefi bir imkân olarak bırakmaktadır. Bu durum, kitabın bir eylem kılavuzundan ziyade, entelektüel bir 'panorama' olarak kalmasına yol açtığı şeklinde değerlendirilir.

Bu eleştirel ışığında Metromarksizm, kent Marksizmi literatüründe tartışmalar yaratmış, kuramcılarının katkılarını derinlemesine değerlendirme ve Marksist şehir çalışmalarını daha geniş bir disiplinlerarası bağlamda düşünme ihtiyacını ortaya koymuştur. Merrifield'in çalışması tüm bu eleştirilere rağmen şehir Marksizmi alanında zengin bir kuramsal tartışma zemini yaratmış ve farklı teorik perspektiflerin daha kapsamlı şekilde değerlendirilmesine kapı aralamıştır.

10. Sonsöz: Metromarksizm'in güncel mirası ve gelecek tahayyülü

Andy Merrifield, eserinin finalinde ele aldığı tüm 'dehaların' ortak ruhunu Metromarksizm kavramı altında kristalize eder. Yazara göre bu kavram, sadece şehri anlamak için kullanılan soğuk bir analiz aracı değil, aksine şehri Marksizm'le, Marksizm'i ise şehrin dinamizmiyle yeniden canlandırma projesidir. Merrifield, sonsözde kuramsal bir özet sunmanın ötesine geçerek küresel dünyada kentsel direnişin ve umudun izini sürer (Merrifield, 2012).

Bu entelektüel serüvenin sonunda ulaşılan en temel saptama, kentin sadece durağan bir mekân değil, durmaksızın devam eden bir süreç olduğudur. Merrifield, Marx'ın üretim odaklı temelinden Benjamin'in estetik fragmanlarına, Lefebvre'in mekân üretiminden Harvey'in sermaye döngülerine kadar uzanan bu geniş yelpazeyi, kapitalizmin krizlerini aşmak için kenti nasıl bir mekânsal onarım alanı olarak kullandığını deşifre etmek için birleştirir. Yazara göre modern metropol hem sömürünün en

görünür olduğu gösteri alanı hem de bu sömürüye karşı en gür sesli çığlığın yükselebileceği yegâne devrim sahasıdır.

Merrifield, küresel kentleşmenin geldiği noktada kentsel olanın artık her yeri kapladığını belirterek geleneksel kır ve kent ayrımının silindiğine dikkat çeker. Bu yeni ontolojik durumda kentsel toplumsal hareketler, sadece dar bir sınıf temelli ekonomik mücadele değil, aynı zamanda mekânın demokratikleşmesini hedefleyen bir şehir hakkı mücadelesine dönüşmüştür. Kitapta incelenen her düşünür, okuyucuya bu karmaşık yapıyı okuyabilmesi için farklı bir mercek sunar: Marx ve Engels ile yapısal temelleri; Benjamin ve Debord ile imaj ve yabancılaşmayı, Lefebvre ve Harvey ile mekânın ekonomi-politiğini, Berman ve Castells ile de modernite ve toplumsal örgütlenme biçimlerini görünür kılar.

Sonsözün en vurucu mesajı, iyimserlik ve kararlılık vurgusunda somutlaşmaktadır. Merrifield, insanların birbirine tutunabileceği yeni dayanışma ağlarının ancak şehirde kurulabileceğini savunur. Kapitalist modernitenin tüm yıkıcılığına ve 'yaratıcı yıkım' dinamiklerine rağmen metropol, beklenmedik karşılaşmaların, şiirsel eylemlerin, yaratıcı pratiklerin ve radikal dönüşüm imkânlarının üretildiği temel bir toplumsal mekân olmayı sürdürmektedir (Merrifield, 2012, s.285).

Sonuç olarak *Metromarksizm*, teoriyi sokağa indiren ve sokağın sesini kuramın içine taşıyan güçlü bir düşünsel köprü sunar. Merrifield, Marksist geleneğin içindeki farklı ve zaman zaman çatışan yaklaşımları bir araya getirerek tekil ve donuk bir kuram yerine, mekâna göre dönüşen ve yaşayan bir praksis önerir. Bu çerçevede şehir, yalnızca sermayenin yeniden üretildiği bir mekân değil; aynı zamanda karşılaşmaların, çatışmaların ve kolektif imkânların yoğunlaştığı dinamik bir toplumsal alan olarak belirir. Kapitalist modernitenin tüm yıkıcı etkilerine rağmen metropol, yeni dayanışma biçimlerinin, eleştirel düşüncenin ve dönüştürücü pratiklerin ortaya çıkabileceği temel zemin olmayı sürdürmektedir. Bu yönüyle Merrifield'ın çalışması, kenti yalnızca açıklanacak bir nesne olarak değil,

aynı zamanda müdahale edilecek ve dönüştürülecek bir mücadele alanı olarak düşünmeye davet ederek son bulur.

Extended Abstract

Rethinking the city: A review of Andy Merrifield's Metromarxism

This study provides a critical review of Andy Merrifield's *Metromarxism: A Marxist Tale of the City* within the broader framework of Marxist urban theory. Merrifield's work presents a comprehensive theoretical narrative that traces the development of Marxist thought on the city through the contributions of several influential thinkers. Beginning with Karl Marx and Friedrich Engels and extending to Walter Benjamin, Henri Lefebvre, Guy Debord, Manuel Castells, David Harvey, and Marshall Berman, the book explores how different theoretical traditions have conceptualized the relationship between urban space, capitalism, and social transformation. In this context, Merrifield conceptualizes the city not simply as a physical settlement but as a dynamic spatial process shaped by capital accumulation, class struggle, and historical change.

The study adopts a qualitative book review methodology and focuses on the theoretical framework presented in Merrifield's work. The analysis centers on several key concepts that constitute the core of Marxist urban theory, including the production of space, commodity fetishism, the society of the spectacle, collective consumption, and the spatial fix of capital. These concepts provide an analytical lens for understanding how capitalist social relations are embedded in urban space and how cities function as critical sites for both economic accumulation and social conflict. In addition, the study considers the main academic critiques directed at Merrifield's work in order to evaluate its strengths and limitations within the field of urban studies.

One of the most distinctive features of Merrifield's approach is his effort to present Marxist urban theory not merely as an abstract body of concepts but as an intellectual journey shaped by the biographies and historical contexts of major thinkers. By examining the personal and intellectual trajectories of these theorists, Merrifield constructs a

multi-layered narrative that highlights the evolving relationship between Marxism and urban studies. In this framework, the works of Marx and Engels constitute the foundational stage of Marxist urban thought. Their analyses of industrial capitalism revealed how urbanization was closely tied to processes of capital accumulation and how spatial inequalities emerged through class-based social relations. Engels' observations on the living conditions of the working class in industrial cities, in particular, provided a powerful empirical foundation for understanding the social consequences of capitalist urbanization.

Walter Benjamin represents another crucial figure in Merrifield's narrative, offering an alternative perspective on the cultural and experiential dimensions of the modern metropolis. Benjamin's interpretation of urban life, which focuses on fragments of everyday experience such as arcades, streets, and crowds, reveals the symbolic and aesthetic aspects of capitalist modernity. Influenced by the ideas of Georg Simmel and Georg Lukács, Benjamin's work demonstrates how the contradictions of modern urban life can be interpreted through both sociological and philosophical perspectives. This approach expands the scope of Marxist urban analysis by incorporating cultural and experiential dimensions into the study of urban space.

In Merrifield's account, the theoretical contributions of Henri Lefebvre and David Harvey represent a turning point in Marxist urban theory. Lefebvre's theory of the production of space emphasizes that space is not merely a passive container of social processes but an active product of social relations. According to Lefebvre, capitalist societies continuously reproduce spatial structures that reflect and reinforce social inequalities. Harvey, on the other hand, examines the relationship between urbanization and capital accumulation, demonstrating how urban development functions as a mechanism for absorbing surplus capital and temporarily resolving crises of capitalism. His concept of the spatial fix provides a powerful analytical framework for understanding the role of urbanization in the dynamics of capitalist development.

Despite its significant theoretical contributions, Merrifield's work has also been subject to several criticisms in the academic literature. One of the most frequently mentioned critiques concerns the Western-centric orientation of the analysis. The book largely focuses on European and North American urban experiences, which has been criticized for neglecting the diverse realities of cities in the Global South. Another important criticism relates to the absence of gender perspectives in the theoretical framework. Feminist urban scholars have pointed out that urban space is not only shaped by class relations but also by gendered forms of social organization. From this perspective, the limited attention given to gender relations represents a significant gap in Merrifield's analysis.

In conclusion, *Metromarxism* offers a rich theoretical synthesis that brings together multiple strands of Marxist urban thought. By examining the intellectual contributions of several influential thinkers, Merrifield provides a comprehensive framework for understanding the relationship between urban space and capitalist development. At the same time, the work highlights the importance of urban space as a site of social struggle and political contestation, particularly in relation to movements advocating the "right to the city." Although the book presents a powerful theoretical narrative, its analytical scope could be further expanded through the incorporation of feminist and post-colonial perspectives in urban studies. This study therefore evaluates *Metromarxism* as an important contribution to Marxist urban theory while also identifying the debates and limitations that shape its reception in contemporary urban scholarship.

Declarations

Funding: No funding was received for this study.

Conflicts of Interest: The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethical Approval: This study does not require ethics committee approval, as it is based on published sources.

Ethics Statement: The author declares that scientific and ethical principles were followed throughout the conduct and preparation of this study, and that all sources used are duly cited in the reference list.

AI Disclosure: The author declares that no artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.

References

- Berman, M. (1994). *Katı olan her şey buharlaşıyor: Modernite deneyimi* (Ü. Altuğ & B. Peker, Çev.). İletişim Yayınları.
- Benjamin, W. (1999). *The arcades project* (H. Eiland & K. McLaughlin, Çev.). Harvard University Press.
- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (Ed.). (2012). *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city*. Routledge.
- Castells, M. (2014). *Kent sorunu: Marksist bir yaklaşım* (Y. Sirman, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1977)
- Debord, G. (2006). *Gösteri toplumu* (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1967)
- Engels, F. (2013). *İngiltere'de işçi sınıfının durumu* (O. S. Binatlı, Çev.). Yordam Kitap. (Orijinal çalışma 1845)
- Engels, F. (2016). *Konut sorunu* (Ö. Karahanoğulları, Çev.). Yordam Kitap. (Orijinal çalışma 1872)
- Harvey, D. (2003). *Sosyal adalet ve şehir* (M. Morali, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışma 1973)
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin sınırları* (U. Akpınar, Çev.). Yazılama Yayınevi. (Orijinal çalışma 1982)
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1974)
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi I* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1947)
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics* (R. Livingstone, Çev.). MIT Press. (Orijinal çalışma 1923)
- Marx, K. (1959). *Economic and philosophic manuscripts of 1844*. Progress Publishers.

- Marx, K. (1990). *Capital: A critique of political economy* (Vol. 1). Penguin Books. (Orijinal çalışma 1867)
- Marx, K., & Engels, F. (2011). *Komünist manifesto* (C. Çakader, Çev.). Yordam Kitap. (Orijinal çalışma 1848)
- Massey, D. (1994). *Space, place, and gender*. University of Minnesota Press.
- Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm: Şehrin Marksist bir hikâyesi* (N. Ünver, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Robinson, J. (2006). *Ordinary cities: Between modernity and development*. Routledge.
- Simmel, G. (2003). *Metropol ve zihinsel yaşam* (N. Kallaycı, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1903)
- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Routledge.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Blackwell.